

WAT DOET DE KLOS MET 'TAALDIDAKTIEK AAN DE BASIS?'

Francien Hageman

In de kleuterleidersopleiding wordt nog steeds een goed taaldidactisch handboek gemist. Dit is de mening van Francien Hageman, directrice van een kleuterleidersopleiding. De auteurs van 'Taaldidactiek aan de basis' hebben zich in de eerste plaats gericht op het basisonderwijs, maar zo schrijven ze: 'Ze hopen bovendien, dat de aansluiting - om van integratie nog niet te spreken - tussen kleuter- en basisonderwijs bevorderd zal worden als het boek ook in de Opleidingsscholen voor Kleuterleiders zijn weg vindt.' Francien concludeert dat die hoop ijdel zal blijken te zijn. Wie wil een taaldidactiek voor de kleuterleidersopleiding gaan schrijven? In het onderstaande artikel worden hem een aantal criteria aangeboden.

---

1 TAALDIDAKTIEK IN DE KLOS

Het terrein van de taaldidactiek is in de Klos (= Kleuterleidersopleiding) niet zo gescheiden van de overige vakgebieden als in de PA het geval is. Dáár is het de leraar Nederlands die dit terrein beheert, bij de Klos zijn het óók de leraressen didaktiek-methodiek die zich ermee bezighouden.

Wie de Klos al wat langer kent, weet dat zo'n tien jaar geleden deze beide groepen leraren weinig tot geen contact hadden met elkaar over hun programma. In de meeste gevallen betekende dit, dat de taaldocent zich bij het lesgeven voornamelijk richtte op de eigen taalvorming van zijn leerlingen, mede met het oog op het - toen ook nog schriftelijk - af te nemen examen. De docent didaktiek-methodiek bereidde de leerlingen voor op hun werk in de kleuterschool, waartoe ook hoorde het geven van taalonderwijs aan kleuters. Dit laatste kwam in hoofdzaak neer op het behandelen van een aantal werkvormen, gericht op de taalontwikkeling van kleuters. Ook in 'Taaldidactiek aan de basis' is weer zo'n rij taal-werkvormen opgenomen en behandeld. Van enige integratie van de programma's van beide groepen docenten is pas de laatste jaren wat meer sprake. Taalleraren worden zich meer bewust van de noodzaak om in hun programma een stuk beroepsgerichte voorbereiding van de studenten op te nemen. Didaktiek-methodiekleraars voelen steeds meer de noodzaak van een ontwikkelingspsychologisch gefundeerde theorie om tot een goed programma voor de begeleiding van de taalontwikkeling van jonge kinderen te kunnen komen. Een handboek, waarin een dergelijke theorie is opgenomen, naast een aantal didactische aanwijzingen voor de lespraktijk van de kleuterschool is er op dit moment zeker niet.

Ook van 'taaldidactiek aan de basis' kan niet gezegd worden dat het deze leemte opvult. Het is duidelijk een boek dat geschreven is voor de PA en het basisonderwijs. Ook het hoofdstuk over 'taalontwikkeling in de kleuterschool' vertoont duidelijk een exposé-karakter aan PA-studenten 'om ze te laten kennismaken van wat er in het

kleuteronderwijs wel allemaal plaats vindt.' Inhoudelijk en qua opzet is er dan ook in dit boek evenmin sprake van een (poging tot) integratie KO-LO als in vele gevallen in de praktijk van het onderwijs.

Toch missen we in de Klos nog steeds zo'n goed taaldidactisch handboek. Weliswaar behelpen leraren en studenten zich wel met het gebruiken van stencils en tijdschrift-artikelen, maar het totaal ontbreken van een dergelijk boek geeft toch wel weer aan dat voor veel vakdeskundigen het schrijven, gericht op de begeleiding van het jonge kind toch minder aantrekkelijk lijkt dan het schrijven voor ouderen.

2 ALGEMENE INDRUK VAN HET BOEK ALS HANDBOEK IN DE KLOS

Een kleuterleidster of een student aan de Klos, die dit boek voorgelegd krijgt, zal het - naar mijn stellige overtuiging - al heel snel weer wegleggen met een gevoel van 'dat is veel te theoretisch voor mij'. En daar heeft zij dan niet eens zo erg ongelijk in. Het boek geeft inderdaad een enorme hoeveelheid theoretische informatie, die door de uitgebreide subtiteling niet erg overzichtelijk wordt gepresenteerd, zoals ook Peter Dekkers al opmerkte. Verder zitten er moeilijke (theoretische) brokstukken in, die in de Klos niet verteerd worden. Voorbeelden hiervan zijn, uit hfdst. 2 het hele stuk over de generatieve grammatica, hfdst. 3, door de taal waarin het geschreven is (veel te abstract) - al heeft juist het thema van de taalverwerving grote waarde voor kleuterleidsters - en zeker ook hfdst. 13 over taalcompensatie, waarvoor hetzelfde geldt. Naast de te zware theoretische stukken bevat het boek verder een groot aantal hoofdstukken, die vooral gericht zijn op het basisonderwijs, waar kleuterleidsters niet veel mee kunnen doen. Hfdst. 6 over luisteren en spreken is hier een uitstekend voorbeeld van. Luisteren en spreken zijn immers activiteiten die ook in het kleuteronderwijs een belangrijk deel van de beschikbare tijd in beslag nemen. In de wijze van uitwerken van dit hoofdstuk echter, en in de voorbeelden die gekozen zijn, blijkt nergens dat ook aan kleuters is gedacht. Een kleuterleidster voelt zich dan ook door de tekst van zo'n hoofdstuk niet aangesproken, ook al zijn er op zichzelf best bruikbare suggesties voor spreek-luisterspelletjes met kleuters aanwezig. Voor hfdst. 7, over schrijven geldt wel heel sterk dat het éénzijdig op het basisonderwijs gericht is, en volledig langs het kleuteronderwijs heen glijdt. Dit komt m.i. vooral omdat het hoofdstuk in hoge mate gericht is op het technisch aspect van het zuiver Nederlands schrijven. Het schrijven als vorm van expressie, van zingeving aan datgene wat in kinderen leeft, of aan wat ze in hun omgeving opmerken, komt pas in het tweede deel van dit hoofdstuk aan de orde. En dan nog wordt het verhaal min of meer gezien als de kapstok waaraan de technische beheersing als vaardigheid opgehangen wordt. 'Als het kind opdracht krijgt iets te schrijven, aarzelt het vaak lang voordat het de eerste zin op papier zet', zegt de schrijver op bladzij 142 van het boek. En dan volgen weer allerlei technische foefjes om het kind te helpen op gang te komen, in plaats van aandacht te besteden aan het scheppen van een ontspannen en veilige situatie waarin de natuurlijke creativiteit van het kind tot ontwikkeling kan komen. Het is immers de vraag of het geven van een opdracht voor een creatieve prestatie de beste weg is. Ook een kunstenaar zal z'n beste prestaties leveren wanneer hij daar uit vrije wil en inspiratie

aan kan beginnen.

In dit verband denkend zou ik met name de aanpak van de Engelse Infantschool wel eens wat meer onder de aandacht willen brengen, met betrekking tot de voorbereiding en het begin van schrijven en lezen. In de Engelse Infantschool en ook in een aantal 'open-plan-scholen' in Canada en Amerika maakt men reeds gedurende een aantal jaren gebruik van de 'Language Experience Approach', door Russel G. Stauffer gefundeerd en omschreven in een boek van dezelfde titel. In 'Pedomorfose' (nr. XIX, Nov. '73) beschrijft Doris M. Nash hoofdleidster van een Engelse Infantschool een dergelijke benadering vanuit de praktijk. Deze aanpak is er - globaal gezien - op gericht om vanuit de gesproken eigen taal van het kind te komen tot schrijven van eigen zinnen en tot het lezen ervan. Het kind wordt daarbij geholpen om zelf te bouwen aan zijn eigen taalschat en het behoudt de spontane creativiteit, waarmee hij in de kleuterperiode z'n tekeningen maakte. Deze vroege creatieve uitingen worden op natuurlijke wijze voortgezet in het schrijven van kleine en later ook grotere verhalen, eerst gekoppeld aan het eigen tekenwerk of andere creatieve uitingen, later los hiervan.

Het verbaast me wel, dat in een zo moderne uitgave als deze nieuwe ontwikkelingen, die in het buitenland toch al een aantal jaren aan de gang zijn op geen enkele wijze gewag wordt gemaakt. Voor de integratie KO/LO is dit wel spijtig, want hier lag nu juist een unieke kans om één van de heetste hangijzers van deze integratie n.l. de aanpak van het voorbereidend en aanvankelijk leesonderwijs een nieuwe impuls te geven. Ook op dit punt van didactische vernieuwing schiet dit boek dus m.i. duidelijk tekort. Overigens wordt in de gehele aanpak van de schrijvers duidelijk, dat een uitgesproken visie op de doorlopende taalontwikkeling van kinderen in kleuter- en basisonderwijs niet aanwezig is. Er is zeer deductief gewerkt en een aantal deelaspecten van de taal krijgt ruime aandacht, maar een doorlopende lijn in de begeleiding van de taalontwikkelingsmogelijkheden van kleuters en lagere schoolkinderen is er niet uit te halen. Dat betekent, dat kleuterleidsters zelf uit het boek zullen moeten destilleren wat voor hen bruikbaar is. Dat is geen eenvoudige opgave, omdat de kindgerichte werkwijze in het kleuteronderwijs een grote behoefte schept aan praktische werk-ideeën, nodig om goede taalsituaties te scheppen en om deze ideeën uit dit boek te halen moet een kleuterleidster wel van goede huize komen. De formele denktrant van de Didactische Analyse, die aan 'Taaldidaktiek aan de basis' ten grondslag ligt is dan ook voor veel kleuterleidsters een te abstracte aanpak. Daar komt bij, dat door het DA model te gebruiken de nadruk in deze publikatie al heel gemakkelijk lijkt te liggen bij het - meetbare - eindresultaat als doel van het taalbegeleidingsproces. De gerichtheid van kleuterleidsters is vaak meer toegespitst op het proces van activiteiten dan op het al dan niet bereiken van een vooraf bepaald einddoel als werkprestatie. En die procesgerichtheid boven de produktgerichtheid van kleuterleidsters maakt, dat er meer profijt wordt getrokken van publikaties die meer ideeën geven in deze richting. En ook vanuit dit perspectief zal een kleuterleidster 'Taaldidaktiek aan de basis' niet snel ter hand nemen.

3 HOE ZOU HET TAALDIDAKTIEKBOEK VOOR DE KLOS ER UIT MOETEN ZIEN?

Uit het voorgaande is wel duidelijk geworden dat ‘Taaldidaktiek aan de basis’ niet het boek is, waar de Klos al zo lang op wacht. Het is de vraag, hoe dat boek er dan wel uit zou moeten zien. Het is immers te makkelijk om je met zo’n negatief oordeel van zo’n toch met veel zorg en aandacht voorbereide publikatie af te maken.

Wel, bij de samenstelling van een taaldidaktiekboek voor de Klos zal de schrijver zich terdege bewust moeten zijn van de ontwikkelingen die zich in het kleuter- en lager onderwijs voltrekken en die zeker ook in de komende jaren een belangrijke rol zullen blijven spelen. De belangrijkste hiervan zijn:

- de poging om voor kinderen van 4 tot 12 jaar een doorlopende ontwikkeling op allerlei gebied mogelijk te maken
- de hiermee samenhangende pogingen om de scheiding tussen het kleuter- en lager onderwijs op te heffen en tot één ongedeelde basisschool te komen
- de personifiëring van het onderwijs, d.w.z. het erkennen dat een leerling niet alleen iemand is ‘waaraan iets geleerd moet worden’ maar een persoon die de kans moet krijgen zich te vormen in eigen tempo, initiatief en vormgeving, een kans, die de school hem op allerlei gebied moet geven
- de met het vorige punt samenhangende individualisering van het onderwijs, die het scheppen van een rijke leeromgeving noodzakelijk maakt
- vermaatschappelijking van het onderwijs, die m.b.t. kleuters en lagere schoolkinderen vooral betekent, dat er een direct verband moet bestaan tussen de inhoud van het onderwijs en de werkvormen die in de school gebruikt worden en de leefsituatie van de kinderen.

Wie zich aan het schrijven van een taaldidaktiekboek voor de begeleiding van de taalontwikkeling van jonge kinderen zet, zal zich het beste kunnen richten op het 4 tot 8 jarige kind. Dat is de leeftijdsgroep die bij de komende integratie Klos/Pa als de specialisatiestroom voor het jongere kind wordt gezien. Voor een boek over taaldidaktiek is dit trouwens een goede periode. Met vier jaar moet nog een heel stuk taalontwikkeling bij het kind plaats vinden, met acht jaar hebben de meeste kinderen de stap naar de formele taalbeheersing (het lezen) reeds gezet. Deze specialisatiestroom omvat dus de hele periode waarin zich de belangrijkste stappen in het taalbeheersingsproces voltrekken. Wat er daarna komt, is vooral verdere verdieping en uitwerking van deze beheersing, niet meer - zoals bij het aanvankelijk lezen - het overgaan naar een geheel ander niveau van taalbeheersing.

Wie de taalontwikkeling van kinderen in deze leeftijdsgroep goed zal willen leren begeleiden zal zeker iets moeten weten over de volgende onderwerpen:

- de taalontwikkeling bij het jonge kind
hierin zal zeker een heel stuk psycho-linguïstiek en socio-linguïstiek aan de orde moeten komen
- de vier belangrijkste vormen waarin de taal verschijnt, luisteren, spreken, schrijven en lezen zullen vanuit een ontwikkelingspsychologisch perspectief aan bod moeten komen. Hierbij zal de ‘language experience approach’ zeker betrokken moeten worden, omdat deze laat zien hoe verweven de taalontwikkeling van jonge kinderen

is met hun ervaring en hoe dit met een goede didaktische begeleiding benut kan worden

- materialen, methoden, werkvormen
hierbij zal heel concreet vergelijkend beschreven moeten worden welke hulpmiddelen en werkwijzen er beschikbaar zijn om goede taalsituaties te scheppen op verschillende niveau's van taalontwikkeling
- praktische lesideeën
hierbij zullen concrete ideeën aan de hand gedaan moeten worden die leidsters in verschillende situaties helpen om goede taalsituaties op te zetten voor kinderen van verschillend niveau, interesse, tempo.
- kinderliteratuur
dit spreekt waarschijnlijk voor zichzelf; hierbij moeten criteria voor het kiezen van goede kinderliteratuur aan de orde komen.

Wanneer dus een schrijver zich gaat wagen aan het schrijven van dat taaldidaktiekboek voor de Klos zullen toch minstens deze onderwerpen een plaatsje moeten krijgen in dat boek. Wie schrijft eens zo'n boek?

4 (HOE) GEBRUIKT DE KLOS 'TAALDIDAKTIK AAN DE BASIS?'

Terug naar 'Taaldidaktiek aan de basis'.

Is het een informatiebron die we in de Klos zouden willen hanteren?

Wel, mogelijk gebeurt dit op een aantal Klosken wel, maar op de school waar ik werk wordt het boek door de leerlingen van de A-akte niet gebruikt.

Er ontbreekt teveel informatie in waar ze reëel behoefte aan hebben (zie vorige paragraaf) en wat er wél in staat is weer teveel gericht op het basisonderwijs. Wél staat een exemplaar van het boek in onze schoolbibliotheek om gebruikt te worden door de leraren als naslagwerk of ideeënboek. Ook studenten voor de akte B - die in hun programma een heel stuk didaktiek van het basisonderwijs te verwerken krijgen - maken er op deze wijze gebruik van.

Voor het gewone programma wordt voorlopig nog overwegend gebruik gemaakt van eigen stencils van de leraren en van verzamelde artikelen uit tijdschriften zoals 'Moer', 'Pedomorfose' en 'De wereld van het jonge kind'.

Een intensiever gebruik van het hier besproken boek lijkt ons vooralsnog niet mogelijk. Het zou fijn zijn wanneer inderdaad eens iemand zou willen beginnen met het schrijven van een taaldidaktiekboek voor de leeftijdsgroep die de échte basis vormt in ons onderwijs, nl. de 4 tot 8 jarige kinderen. Nog fijner zou het zijn wanneer daarbij dan eens wat meer over onze taalgrenzen gekeken zou worden dan in het hier besproken boek is gedaan. Nog werk genoeg dus voor schrijvers die het aandurven!